

María Dueñas

ÕMBLEJANNA
MADRIIDIST

Hispaania keelest tõlkinud
Mari Laan ja Kristiina Raudsepp

*Toledo
kirjastus*

Originaal:

El tiempo entre costuras

© María Dueñas, 2009; AGORIUQ, S.L 2010

Toimetanud ja korrektuuri lugenud Anu Liik

Kaane kujundanud Allan Kukk

Kujundanud Mari Ainso

Tõlge eesti keelde © Mari Laan, Kristiina Raudsepp ja

Toledo kirjastus, 2016

www.toledo.ee

ISBN 978-9949-9758-4-6 (trükis)

ISBN 978-9949-9758-5-3 (e-raamat)

Trükitud Greif OÜ trükikojas

Esimene osa

I

Mu saatuse määras kirjutusmasin. See oli üks Hispano-Olivetti ja nädalaid oli ta minust eraldatud vaateakna klaasiga. Nüüd, möödunud aastate barrikaadi varjust tagasi vaadates, on raske uskuda, et ühel lihtsal mehaanilisel asjandusel võis olla piisavalt võimu, et muuta elutee suunda ja heita mõne päevaga põrmu kõik kavatsused. Nii aga oli ja mina ei saanud midagi teha, et seda ära hoida.

Tõtt-õelda polnud plaanid, mida ma tollal hellitasin, kuigi suured. Need olid vaid lähemad püüdlused, peaaegu kodukootud, vastavuses tolle koha ja aja koordinaatidega, milles ma juhtusin elama; tulevikuplaanid, mis olid käeulatuses, kui vaid pisut sõrmeotsi sirutada. Noil päevil tiirles mu maailm aegamisi paari üksiku lähikondse ümber, kelle uskusin olevat kindla ja kadumatu. Ema oli alati olnud neist vankumatuim. Ta oli väljaõppinud õmbleja ja töötas ühes valitud klientuuriga õmbluskojas. Ema oli vilunud ja võimekas, ent temast ei saanud eales midagi enam kui lihtne õmblejanna – palgatöötaja nagu paljud teised –, kes kümme tundi päevas oma küüsi ja silmi vaevates lõikas ja õmbles, proovis ja kohendas rõivaid kehadele, mis ei kuulunud talle, ja pilkudele, mis harva olid suunatud tema isikule. Oma isast teadsin tollal vähe. Peaaegu mitte midagi. Teda polnud kunagi ligiduses, ent ta eemalolek ka ei häirinud mind. Ma ei tundnud ealeski tema vastu erilist uudishimu, kuni ema – olin siis kaheksa-

üheksa-aastane – sõandas poetada mulle mõned asjaolud. Et isal on teine pere, et meil pole võimalik koos elada. Neelasin teate alla sama suure kiiru ja sama vähese isuga kui viimased lusikatäied paastu-
hautist, mis mul ees seisis – tolle võõra isiku elu pakkus mulle oluliselt vähem huvi kui saada kibekähku õue platsi peale mängima.

Ma sündisin 1911. aasta suvel, samal aastal, kui Pastora Imperio abiellus Galloga, Mehhikos nägi ilmavalgust Jorge Negrete ning Euroopas kustus *belle époque*'iks kutsutud ajastu täht. Kaugusest hakkas kostma eelseisva esimese ilmasõja trummipõrinat ning Madriidi kohvikuis loeti toona El Debatet ja El Heraldot, samal ajal kui Chelito lavalaudadel kupleede rütmis häbitult puusi nõksutades mehi hullutas. Kuningas Alfonso XIII-l läks noil kuudel korda eostada armukeste sekka viies seaduslik laps. Tema valitsuse eesotsas oli samal ajal liberaal Canalejas, võimetu ette nägema, et vaid aasta hiljem lõpetab üks ekstsentriline anarhist tema elu, kõmmutades talle kaks lasku pähe, kui ta parasjagu San Martíni raamatupoe uudiskirjandust silmitseb.

Ma sirgusin mõõdukalt õnnelikus keskkonnas, kus oli enam kitsikust kui luksust, kuid ilma suurema puuduse või meelehärmita. Kasvasin üles ehtsas madriidilikus linnaosas ühel kitsal tänaval Paja väljaku lähistel, paari sammu kaugusel kuningapaleest. Kiviviske ulatuses linnasüdame lakkamatust saginast, keset kuivavat pesu, valgendilõhna, naabrinaiste hõikeid ja päikeses peesitavaid kasse. Käisin läheduses ühel poolkorrusel asuvas algelises koolis; kahele mõeldud koolipinkides istusime meie, lapsed, neljakaupa – tõugeldes korratult – ja retsiteerisime valjul häälel „Piraadi laulu“ ja korrutustabelit. Õppisin seal lugema ja kirjutama, omandasin neli arvutustehet ja seinal rippuvat kollakat maakaarti läbivate jõgede nimed. Kaheteistkümnenaastasena lõpetasin oma haridustee ja sain õpilaseks samas õmbluskojas, kus mu ema töötas. Minu loomulik saatus.

Õmbluskoja perenaise donja Manuela Godina ärist olid juba aastakümneid tulnud esmaklassilised, veatult juurde lõigatud ja õmmeldud rõivad, hinnatud kogu Madriidis. Päevakleidid, kokteilikleidid, mantlid ja keebid, mida siis peened daamid kandsid jalutuskäikudel Castellana puiesteel, Puerta de Hierro poloväljakul ja hipodroomil,

kiiskavates kirikutes ja teejoomistel Sakuskas. Läks aga mõnda aega, enne kui hakkasin õmbluskunsti saladustesse pühendumata. Seniks tegin kõiki töid: õhutasin sõepannil sütt ja pühkisin põrandalt riide-ribasid kokku, soojendasin tulel triikraudu ja lippasin hingetult Pontejose platsile niiti ja nõöpe ostma. Viisin esinduslikesse häärberitesse nõelasilmast tulnud riideid, mis olid pakitud suurtesse tumedast lõuendist kottidesse – see oli mu armastatuim kohustus, parim meelelahutus algavas töötüdruku elus. Nii tutvusin parimate maja-
pidamiste uksehoidjate ja autojuhtidega, jõukaimate perekondade teenijatüdrukute, majapidajate ja ülemteenritega. Peaaegu märkamatuks jäädes jälgisin kõige suursugusemaid daame, nende tütreid ja abikaasasid. Sisenesin tumma tunnistajana nende kodanlikesse majadesse, aristokraatlikesse paleedesse ja uhketesse korteritesse vääriskais hooneis. Mõnikord ei jõudnud ma teenijaskonna majaosast kaudgemale ja keegi neist võttis toodud riideeseme vastu, teinekord aga paluti mind edasi kuni riietusruumini ning selleks kõndisin läbi koridoride ja piilusin salongidesse, süües silmadega vaipu, lühtreid, sametkardinaid ja tiibklavereid, millel mõnikord keegi mängis ja mõnikord mitte, mõtiskledes, kui kummaline oleks elu taolises maailmas.

Mu päevad kahe maailma vahel möödusid pingeta, peaaegu tajumata vastuolu nende vahel. Kõndisin tõllavärvatest ja kõrgetest uustest ääristatud laiadel tänavatel samasuguse loomulikkusega nagu oma linnajao käänuliste tänavate hullumeelses rägastikus, alati täis lompe, jäätmeid, kaubitsejate hõikeid ja näljaste koerte teravat haukumist; nondel tänavatel, kus liiguti alati tõtlikult ja kus hüüde peale „vesi tuleb“ oli targem varju minna, et mitte uriinipritsmest üle kastetud saada. Üürimaju täitsid käsitöölised, väikekaupmehed, palgatöötajad ja päevatöölised, kes olid äsja pealinna saabunud ning andsid meie agulile külaliku hinge. Paljud neist väljusid selle piiridest vaid hädavajaduse korral; meie emaga seevastu tegime seda igal varahommikul, üheskoos ja rutates, et minna Zurbano tänavale ja asuda viivitamatult oma igapäevaste toimetuste juurde donja Manuela õmbluskogas.

Kui minu tööleasumisest mõni aasta mööda sai, otsustasid nad kahekesi, et mul on saabunud hetk õmblema õppida. Neljateistkümneselt

alustasin kõige lihtsamate töödega: kinnitusõmblus, üleääreõmblus, traageldused. Siis tulid nõõpaugud, tikkpiste ja palistused. Töötasime väikestel kõrkjatoolidel istudes, kummargil põlvedele asetatud lauatuiki kohal; nendele toetasime oma õmblustöö. Donja Manuela suhtles klientidega, lõikas juurde, tegi proove ja kohendas. Minu ema võttis mõõte ja tegeles kõige muuga: tegi kõige peenemaid õmblustöid ja jagas laiali teised ülesanded, jälgis nende teostamist ning hoolitses kiiruse ja korra eest pisikeses salkkonnas, mille moodustas pool tosinat kogenud õmblejannat, neli-viis noort naist ja mõned jutu- himulised õmblejaõpilased, kellel oli alati rohkem isu naerda ja lobi- seda kui ainuüksi tööd teha. Mõned neist osutusid headeks õmble- jateks, teised aga vähem võimekamatena jäid alatiseks kõige täna- matumaid töid tegema. Kui mõni lahkus, asendas teda keegi teine tolles tohuvabohus, mis oli vastuolus fassaadi soliidse uhkuse ja vaid klientidele mõeldud valgusküllase salongi väljapeetusega. Nemad – donja Manuela ja ema – olid ainsad, kes võisid nautida salongi safran- kollase riidega kaetud seinu; ainsad, kes tohtisid ligineda mahagon- mööblile ja astuda tammepuust põrandal, mida meie, nooremad, pidime puuvillaste lappidega läikima lööma. Vaid nemad said aeg- ajalt osa päikesevalgusest, mis langes sisse nelja kõrge tänavapoolse rõdu kaudu. Meie, ülejäänud töötajad, jäime alati tagalasse, oma töö- kotta – tollesse talvel jäisesse ja suvel põrgulikku naisteruumi, halli tagatuppa, mille kaks viletsat aknakest avanesid pimedale siseõuele ja kus tunnid möödusid tuulepuhanguna lauluümina ja käärikliõbina saatel.

Õppisin kiiresti. Mul olid nobedad näpud, mis kohanesid peagi nõelte kuju ja kangaste koega. Mõõtude, kangarullide ja pikkustega. Esipikkus, külje pikkus, rinnaümberrõõõt. Käiseauk, kätis, kant. Kuue- teistkümmeselt õppisin kangaid eristama, seitsmeteistkümmeselt nen- de kvaliteeti tundma ja võimalusi hindama. Hiina krepp, siidmusliin, žoržett, Chantilly pits. Kuud möödusid nagu karussellil: sügised, tehes mantliriidest palituid ja kevadrõivaid, kevaded, õmmeldes lendlevaid kleite pikkadeks puhkusteks Concha ja Sardinero kaugetes randades Cantabria mere ääres. Sain kaheksateist, üheksateist. Tasapisi hakka- sin juurde lõikama ja kõige keerulisemaid tükke õmblema. Õppisin

paigaldama kaeluseid ja kääniseid, arvestama kanga langemist ja nägema ette lõpptulemust. Mulle meeldis mu töö, nautisin seda. Donja Manuela ja ema küsisid mõnikord mu arvamust, nad hakkasid mind usaldama. „Tüdrukul on kätt ja silma, Dolores,“ ütles donja Manuela. „Ta on hea õmbleja ja aina paremaks saab, kui ta seda teed jätkab. Sinust paremaks, kui sa ette ei vaata.“ Emal jätkas oma tööd, nagu ei paneks täheleegi. Ka mina ei tõstnud pilku õmbluslaualt, tegin, et pole midagi kuulnud. Aga vargsi piilus silmanurgast ema ja nägin, et ta nõõpnõelu hoidval suul aimdus õhkkerge naeratus.

Möödusid aastad, möödus elu. Muutus ka mood ja õmbluskoja tegemised kohandusid tema taktikepi järgi. Euroopa sõja järel saabusid sirged jooned, hüljati korsetid ja hakati vähimagi piinlikkuseta jalgu näitama. Kui aga õnnelikud kahekümnendad lõpule jõudsid, liikus kleidi vööjoon tagasi oma loomulikule kohale, seelikud muutusid pikemaks ning kombekus sai tagasi võimu varrukate, dekolteede ja tahtmiste üle. Hüppasime uude kümnendisse ja muudatusi tuli veel. Ühekorraga, ootamatult, peaaegu lademes. Sain kahekümneseks, saabus vabariik ja ma tutvusin Ignacioga. Ühel septembrikuu pühapäeval Bombilla pargis, kärarikkal tantsupeol, kus tunglesid õmblejatüdrukud, kehvad üliõpilased ja puhkusel sõdurpoisid. Ta võttis mu tantsima, naerutas mind. Kahe nädala möödudes hakkasime pulmaplaane pidama.

Kes oli Ignacio, mida ta minu jaoks tähendas? Elu armastust, mõtlesin tollal. Rahumeelset poissi, kellest aimasin saavat hea isa mu lastele. Olin jõudnud juba ikka, kus minusugustel erilise ameti või sissetulekuta neidudel polnud kuigi palju valikuid peale abiellumise. Mind üksi kasvatanud ja selleks päikesetõusust loojanguni tööd rühmanud ema eeskujul polnud mulle kunagi ihaldusväärse saatuse tundunud. Ja Ignacio leidsin sobiva kandidaadi, et mitte ema jälgedes käia: inimese, kellega minna läbi ees ootava täiskasvanu ea, ärkamata igal hommikul, üksinduse maitse suus. Mind ei viinud tema juurde hullutat kirg, küll aga tugev kiindumus ja kindlustunne, et minu elupäevad saavad tema kõrval mööduma vaevade ja vapustusteta, pehmelt nagu padjal.

Uskusin, et see on Ignacio Montese käsivars, mis viib mind tuhande ühele jalutuskäigule, et tema on see lähedane, kes pakub mulle igavesti kindlust ja kaitset. Minust kaks aastat vanem, kõhn, sõbralik, ühtviisi leebe ja hell. Ta oli üsna pikka kasvu ja kõhetu, viisakate kommetega ning südamega, mille võime mind armastada näis kasvavat tundidega. Kastíilia lesknaise poeg, hoolega loetud mündid madratsi all; kehvade pansionite ajutine elanik, innukas riigiametisse pürgija ja igavene kandidaat mistahes ministeeriumis, mis eluaegset sissetulekut võis lubada. Sõjaministeerium, siseministeerium, majandusministeerium. Unistus kolmest tuhandest peseetast aastas, kahe-saja neljakümne ühest peseetast kuus – kindel palk igavesest ajast igavesti, vastutasuks ülejäänud elupäevade pühendamise eest kabinetide ja ooteruumide, kuivatuspaberite, kirjababerite, pitsatite ja tindipottide taltsale maailmale. Sellele alusele kavandasime oma tulevikku – olesklevale ametnikupõlvele, mis keeldus jonnakalt üks kandideerimine teise järel minu Ignaciot oma rüppe võtmast. Ja tema jätkas järeleandmatult. Veebruaris proovis justiitsministeeriumi ja juunis põllumajandusministeeriumi ja ikka jälle otsast peale.

Senikaua, saamata endale lubada kulukaid meelelahutusi, kuid surmani valmis mind õnnelikuks tegema, tõi Ignacio mulle kingitusi, mida ta kehva tasku viletsad võimalused lubasid: pappkarp täis siidiusse ja mooruspuu lehti, küpsekastanituutud ja igavese armastuse töötused viadukti all murul. Päikeselistel pühapäevahommikutel kuulasime koos Oeste pargi kõlakoja orkestrit ja sõudsime paadiga Retiro tiigil. Ei olnud kiikede ja leierkastiga tantsupidu, kus me poleks käinud, ega *chotis*t, mida me poleks kellavärgi täpsusega kaasa tantsinud. Kui palju pärastlõunaid veetsime Vistillase aedades, kui palju filme vaatasime linnaosa pooleteispeseetastes kinodes. *Horchata*'t juua oli meie jaoks luksus ja taksosõit vaid terendus. Ignacio hellus polnud küll kulukas, kuid see oli lõputu. Mina olin tema taevast ja tema tähed, kõige ilusam, kõige parem. Minu juuksed, minu nägu, minu silmad. Minu käed, minu suu, minu hääl. Kõik minus oli tema jaoks ületamatu, tema rõõmude allikas. Ja mina kuulasin teda, kutsusin tobuks ja lasin end armastada.

Elu õmbluskojas käis noil päevil aga teises rütmis. See muutus raskeks, ebakindlaks. Teine vabariik oli kaasa toonud rahutuspuhangu meie klientide ringkonna mugavas jõukuses. Madrid oli ärev ja äkiline, kõik nurgad olid poliitilistest pingetest läbi imbutunud. Paremad perekonnad pikendasid lõputult suvitamist põhjas, soovides jääda eemale rahutust ja mässulisest pealinnast, mille tänavatel hõigati valjuhäälselt välja kommunistlikku ajalehte, samal ajal kui kaltsakas äärelinnaproletariaat tungis jultunult lausa Puerta del Soli väljakule. Suuri eratõldu jäi tänavatele vähe, külluslikud peod olid harvad. Leinariietes vanadaamid lugesid üheksa päeva palveid, et Azaña valitsus kiirelt kukuks, ja paugutamised gaasilampide süütamise tunnil muutusid igapäevaseks. Anarhistid panid kirikuid põlema, falangistid tõmbasid suurustlevalt püstolid kabuurist. Aadlikud ja suurdokandlased katsid üha sagedamini mööblitükid linaga, vallandasid teenijaskonna, riivitasid aknaluugid ja lahkusid rutakalt välismaale, viies üle piiri kaasa hunnikutes juveele, hirme ja rahatähti, igatsedes taga ekssiili aetud kuningat ja kuulekat Hispaaniat, mille saabumiseni läks veel aega.

Ja donja Manuela õmbluskotta astus sisse aina vähem daame, läks välja vähem tellimusi ja oli vähem toimetusi. Üksteise järel saadeti raske südamega minema kõigepealt käealused ja seejärel ülejäänud õmblejad, kuni lõpuks jäime vaid perenaine, ema ja mina. Ja kui me lõpetasime Entrelagose markiisi viimase kleidi ja veetsime järgmised kuus päeva käed rüpes raadiot kuulates, ilma et ainsamgi hing uksele koputaks, teatas donja Manuela ohatas, et tal pole teist võimalust kui äri sulgeda.

Keset nonde aegade tõmblusi, kui poliitilised lahingud panid teatrite parterid värisema ja valitsused pidasid vastu vaid kolme meieisapalve jagu, oli meil aga vaevalt mahti kaotatud taga nutta. Kolm nädalat pärast pealesunnitud tegevusetuse algust ilmus Ignacio kannikesekimbu ja teatega, et on viimaks riigitööle võetud. Meie väikese pulma plaanimine varjutas ebakindluse ning sõepanniga soojendatava laua ümber hakkasime sündmust ette valmistama. Kuigi vabariigi uued tuuled tõid moodi ilmaliku abielu, õhutas minu ema, kelle hinges elasid vähimagi ebamugavustundeta kõrvuti üksikema seisus, raudne

katoliiklik vaim ja nostalgiline lojaalsus kukutatud monarhiale, sõlmima kiriklikku abielu lähedal asuvas San Andrési kirikus. Meie Ignacioga nõustusime, kuidas saanuksime seda mitte teha, kõigutamata seda tahete hierarhiat, kus tema täitis kõik minu soovid ja mina kuuletusin vastu vaidlemata ema omadele. Pealegi polnud mul ühtegi kaalukat põhjust keeldumiseks: tundsin tole abielu sõlmimise vastu vähest vaimustust ja mulle oli ükskõik, kas altar preestri ja sutaaniga või saal kolmevärvilise lipuga.

Nii leppisime kuupäeva kokku sellesama kohaliku preestri juures, kes kakskümmend neli aastat varem oli ühel 8. juunil pühakute kalendri ettekirjutuste kohaselt andnud mulle nimeks Sira. Sabiniana, Victorina, Gaudencia, Heraclia ja Fortunata olid tole päeva pühakute järgi teised võimalused.

„Sira, isa, pange talle seesama Sira, see on vähemasti lühike.“ Selline oli mu ema otsus tema üksildases emaduses. Ja Sira minust sai.

Pidime abiellumist tähistama koos perekonna ja mõne sõbraga. Minu Filipiinide sõjas kehalt ja vaimult sandistatud jalutu ja arutu vanaisa, alaline tumm kaaslane söögitoa rõdu kõrval kiiktoolis. Ignacio ema ja õed, kes pidid maalt kohale tulema. Meie naabrid Engracia ja Norberto ja nende kolm südamlikku sotsialistist poega, kes olid meile vastaskorteris niisama lähedased, nagu sidunuks meid üle trepimademe üks veri. Donja Manuela, kes haaras uuesti niidid, et kindida mulle pruutkleidi näol oma viimane teos. Pidime külalistele pakkuma beseetorti, Málaga veini ja vermutit, võib-olla saanuksime tellida mõne kohaliku moosekandi pasodooblit mängima ja mõni tänavapiltnik teinuks meist ülesvõtte, mis hiljem kaunistanuks kodu, mida meil veel ei olnud ja milleks esialgu pidi saama minu ema oma.

Just siis, kesk seda plaanide ja askelduste segadikku, tuli Ignaciotele pähe, et ma peaksin kandideerima riigiametnikuks nagu temagi. Hiilgav koht riigiasutuses oli avanud ta silmad uuele maailmale: vabariigi ametiasutuste maailmale, kus naistele terendasid mõned ametikohad väljaspool pliiti, pesukööki ja näputööd; kus naissugu võis enesele meestega õlg õla kõrval, võrdsetel tingimustel ja samu eesmärke püüeldes teed rajada. Esimesed naised istusid juba saadikuna kongressis, riigiametites kuulutati välja sugude võrdsus, meile anti õigusvõime,

õigus tööle ja õigus valida. Kõigele vaatamata oleksin mina tuhat korda eelistanud naasta õmblemise juurde, kuid Ignaciol kulus vaid kolm öhtut minu ümberveenmisele. Vana kangaste ja tikkpistete maailm oli kokku varisenud ning meile avas ukсед uus universum – tuli sellega kohanduda. Ignacio pidi ise mu ettevalmistuse eest hoolt kandma; tal olid olemas kõik eksamiteemad ja enam kui küllaldane kogemus arvukate kandideerimiste ja läbikukkumiste kunstis, kunagi meeleheitele alla andmata. Mina omalt poolt panustasin sellesse plaani selge arusaama, et tuleb õlg alla panna ja aidata ülal pidada meie väikest peret, mille pärast pulmi moodustame meie kaks koos ema, vanaisa ja tulevase järeldasvuga. Niisiis nõustusin. Vaim valmis, puudus meil veel vaid üks asi: kirjutusmasin, millel õppida trükkima ja valmistuda möödapääsmatuks masinakirjaeksamiiks. Ignacio oli aastaid harjutanud võõrastel masinatel, käies läbi Kolgata tee mööda kurbi rasva, tindi ja küllastunud higi järele lõhnavaid õhtukoole; ta ei tahtnud, et mina oleksin sunnitud noid katsumusi kordama ja sellest tema kindel tahe muretseda meile oma varustus. Järgnenud nädalail pühendusime selle otsingutele nagu olnuks tegemist meie elu suurinvesteeringuga.

Uurisime kõiki võimalusi ja tegime lõputuid arvutusi. Mina masinate omadusist ei taibanud, kuid mulle tundus, et midagi väikest ja kerget sobiks meile kõige paremini. Ignaciote oli suurus ükskõik, kuid seevastu jälgis ta ülima täpsusega hindu, maksetähtaegu ja mehhanisme. Otsisime üles kõik Madriidi kauplused, veetsime terveid tunde vaateakende ees ja õppisime häädama võõramaiseid nimesid, mis tõid meelde kauged maad ja kinonäitlejad: Remington, Royal, Underwood. Oleksime sama hästi võinud valida ühe või teise margi, oleksime ühtviisi võinud lõpuks osta mõnest Ameerika firmast või Saksa omast, kuid väljavalituks sai viimaks Pi y Margalli tänava Itaalia Hispano-Olivetti. Kuidas võinuksime teada, et tolle nii lihtsa toimingu, tehes vaid kaks-kolm sammu ja astudes üle ukseläve, kirjutasime alla meie ühise tuleviku surmaotsusele ning keerasime tulevikujooned pöördumatult teise suunda.